

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ. Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικής. — Κ. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδός. — Χ. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὕψηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Παν. Κανελλόπουλος. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδορακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὕψηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1938

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Συντακτική Ἐπιτροπή: **Ι. Θεοδωρακόπουλος,**
Π. Κανελλόπουλος, Μ. Τσαμαδός, Κ. Τσάτσος.

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 45.—
ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ ΔΡΧ. 160.—
ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΔΟΛΛ. 3.—

Διεύθυνσις τοῦ Ἀρχείου: Νίκης 25, Ἀθήναι.

Συνδρομαὶ ἀποστέλλονται πρὸς τὸν:

κ. Μιχ. Τσαμαδόν, Νίκης 25, Ἀθήναι.

Αἱ εἰς τὸ «Ἀρχεῖον τῆς Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν» δημοσιευόμεναι πραγματεῖαι καὶ ἄρθρα ἡμεδαπῶν καὶ ἄλλοδαπῶν συνεργατῶν εἶναι πρωτότυπα καὶ γράφονται εἰδικῶς διὰ τὸ περιοδικόν.

Χειρόγραφα πρὸς δημοσίευσιν καὶ βιβλία πρὸς ἀναγγελίαν ἀποστέλλονται εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Συντάξεως τοῦ Ἀρχείου, Νίκης 25.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1) ΜΕΛΕΤΑΙ

	Σελίς
Karl Jaspers. — Ὑποστασιακὴ φιλοσοφία (Μετ. Π. Κανελλοπούλου)	117
N. I. Τούλ. — Ἐπιτακτικότης καὶ ἀξία	146
Ραφαὴλ Δήμου. — Ἡ φιλοσοφία τοῦ ὠραίου κατὰ Πλάτωνα (Μετ. Μ. Τ.)	177
Βασ. Λαούρδα. — Τὸ γνωσιολογικὸν πρόβλημα εἰς τὸν «Θεαίτητον τοῦ Πλάτωνος»	235
Βιβλιογραφία	253

ΥΠΟΣΤΑΣΙΑΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ¹⁾

ΥΠΟ
KARL JASPERS

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

**Η φιλοσοφία ως υποστασιακή φιλοσοφία.*

**Η φιλοσοφία και οι ἐπιστήμες.*

Μιά ματιά στις τελευταίες δεκαετίες.

Όροι τῆς ἐπιστήμης—μὰ ἡ ἐπιστήμη ὡς προϋπόθεση τοῦ φιλοσοφεῖν.

Αὐτοτέλεια τῆς φιλοσοφικῆς πηγῆς—μὰ καὶ ἀδυναμία τῆς φιλοσοφίας νὰ
παρουδοῦν πρὸ πέρα σὲ μιὰ τελειωμένη μορφή.

Τοποθέτηση τοῦ προβλήματος.

A.

ΤΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

**Η ἐμπειρία τοῦ περιβάλλοντος.*

Τὸ νόημα τοῦ θεμελιακοῦ ἐγχειρήματος.

Οἱ φάσεις τοῦ περιβάλλοντος.

Οἱ φιλοσοφικὲς ἀποφάσεις.

Μεταμόρφωση τοῦ ὄντολογικοῦ συνειδότος.

Τὸ νόημα τοῦ γνωστικὰ συλληπτοῦ.

Τὸ πῆδημα στὴν ὑπερβατικότητα.

**Η ἀπόφαση τοῦ φιλοσοφεῖν.*

**Η δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου.*

B.

Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Τὸ πρόβλημα τοῦ ἀληθινοῦ.

**Η πολλαπλότητα τοῦ νοήματος τῆς ἀλήθειας.*

1) Ὁ Karl Jaspers ἔκανε τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1937 τρεῖς διαλέξεις στὴ Φραγκφούρτη γιὰ τὴν «ὑποστασιακὴ Φιλοσοφία». Οἱ διαλέξεις αὐτὲς δημοσιεύονται στὴν ἑλληνικὴ μετάφραση μὲ βάση τὸ χειρόγραφο τοῦ ὁμιλητοῦ.

Τὸ ἐν γένει συνειδός. Ἡ ὑπαρξή. Τὸ πνεῦμα. Ἡ ὑπόστασις.
 Τὸ πρόβλημα τῆς μιᾶς ἀλήθειας.
 Ἡ ἐξαίρεσις.
 Ἡ ἐξουσία.
 Ὁ λόγος.

Γ.

Ἡ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τὸ πρόβλημα τῆς πραγματικότητος.
 Ἡ ὑπαχώρησις τῆς πραγματικότητος.
 Ἡ υπερβατικὴ σύλληψις τῆς πραγματικότητος.
 Πραγματικότης, πού τῆς λείπει ἡ δυνατότητα.
 Ἱστορικότης.
 Ἐνότης.
 Ἡ ἐμπειρία, πού ὑπάρχει μέσα στὴν υπερβατικὴ σύλληψιν τῆς πραγματικότητος.
 Οἱ θεμελιακὲς φιλοσοφικὲς ἀποφάσεις.
 Ἐγκοσμιότητα κλεισμένη στὸν ἑαυτὸ τῆς ἢ ἔξοδος πρὸς τὸ υπερβατικόν;
 Ζωὴ ἔξω ἀπ' τὸν κόσμον ἢ μέσα στὸν κόσμον;
 Ἡ πραγματικότης τῆς θρησκείας.
 Ἀποκλειστικὴ ἀποκάλυψις.
 Ἀποκλειστικὴ ἱστορικότης.
 Ἐνότης ἀποκλειστικὴ, πού γίνεται ἐγκόσμιος.
 Ἀμφιβολίαι γύρω στὴ φιλοσοφία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ φιλοσοφία προβάλλει σήμερον ἐν μέρει μὲ τ' ὄνομα «ὑποστασιακὴ φιλοσοφία». Μὲ τὸ διακριτικὸ αὐτὸ ὄνομα τονίζεται κάτι, πού ἔχει σημασίαν στὴν ἐποχὴ μας.

Ὅ,τι ὀνομάζεται ὑποστασιακὴ φιλοσοφία εἶνε βέβαια μονάχα μιὰ ἀπ' τὰς μορφὰς τῆς μιᾶς καὶ προαιώνιας φιλοσοφίας. Τὸ ὅτι ὅμως αὕτη τὴν στιγμὴν χρειάσθηκε νὰ δηλωθῇ ρητὰ ἢ λέξει «ὑπόστασις», αὐτὸ δὲν εἶνε τυχαῖον. Ἔτσι ἀκριβῶς ἐτονίσθηκε ἡ ἀποστολὴ τῆς φιλοσοφίας, πού γιὰ κάμποσον καιρὸν εἶχε σχεδὸν ξεχασθῆ καὶ πού εἶνε ἡ ἀκόλουθη: ν' ἀτενίσκη τὴν πραγματικότητα στὴν πηγὴ τῆς καὶ νὰ τὴν ἀδράχνη—χρησιμοποιώντας ὡς μέσον τὸν τρόπον, πού ἐνῶ σκέπτομαι συμπεριφέρομαι μὲ τὸν ἑαυτό μου—μέσα στὴν ἐσωτερικὴ ἀνθρώπινον δράσιν. Τὸ φιλοσοφεῖν ζήτησε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν πραγματικότητα,

Ξαναβρίσκοντας έτσι τὸν ἑαυτό του καὶ φεύγοντας ἀπ' τὴν ἀπλή γνῶση ἑνὸς κάποιου ἀντικειμένου, φεύγοντας ἀπ' τὶς φρασεολογίες, ἀπ' τὶς συμβατικότητες καὶ γενικὰ ἀπὸ κάθε πρόσωση. Ὑπόστασις εἶνε μιὰ ἀπ' τὶς λέξεις, ποὺ δηλώνουν τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν δηλώνουν μὲ τὸν τόνο. ποὺ τῆς ἔδωσε ὁ Kierkegaard : καθετὶ οὐσιαστικὰ πραγματικὸ ὑπάρχει γιὰ μένα μόνο μὲ τὸ ὅτι εἶμαι καὶ ὑπάρχω ὡς ὁ ἑαυτός μου· δὲν ὑπάρχουμε μονάχα ὡς ἀπλή ὑπαρξη, μὰ ἡ ὑπαρξή μας εἶνε ἐμπιστευμένη στὰ χέρια μας ὡς ὁ τόπος καὶ ὡς τὸ σῶμα, ποὺ μέσα του πραγματώνεται τὸ πρωταρχικὰ πηγαῖο τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Στὸν περασμένο κι' ὅλας αἰῶνα σημειωθήκανε κινήσεις πνευματικῆς, ποὺ στραφήκανε σὲ μιὰ τέτοια κατεύθυνση. Φωνὲς ἀκουσθήκανε, ποὺ ζητοῦσαν τὴ «ζωή» καὶ ποὺ ζητοῦσαν μιὰν οὐσιαστικὴ «βίωση». Τὸ αἶτημα διατυπώθηκε τοῦ «ρεαλισμοῦ». Δὲν ἀρκοῦσε στοὺς ἀνθρώπους ἡ γνῶση, ζητοῦσαν τὴν ἀτομικὴ πείρα. Παντοῦ θέλανε νὰ βροῦν τὸ «γνήσιο», τὶς «πηγές». Ζητοῦσαν νὰ εἰσδύσουν μέσα στὸν ἀνθρώπο. Οἱ ἀνθρώποι ὑψηλῆς περιοπῆς γενήκανε πολὺ πιὸ ὄρατοί, μὰ τὸ ἀληθινὸ καὶ πραγματικὸ ἀνακαλύφθηκε ταυτόχρονα καὶ στὰ πιὸ μικρὰ ἀντικείμενα.

Τὸ ὅτι ἡ καθολικὴ ὄψη τῆς ἐποχῆς ἔδω κ' ἑκατὸ χρόνια προσδιορίστηκε ἀπ' τὴν ἰσοπέδωση, ἀπ' τὴν μηχανοποίηση, ἀπ' τὴν ἐπικράτηση τῶν μαζῶν, ἀπ' τὴν ἀρχή, ὅτι τὰ πάντα καὶ οἱ πάντες μποροῦν ν' ἀντικατασταθοῦν—κι' αὐτὸ εἶνε ἓνα καθεστῶς, ποὺ μέσα του δὲν φαίνεται πιά κανένας νὰ ὑπάρχη ὡς ὁ ἑαυτός του—, τὸ ὅτι τέτοια ἔγινε ἡ ὄψη τῆς ἐποχῆς, αὐτὸ ἐχρησίμευσε ὡς τὸ «φόνητο», ποὺ ἐπροκάλεσε τὴν ἀφύπνιση. Οἱ ἀνθρώποι, ποὺ μποροῦσαν νὰ ὑπάρχουν στηριγμένοι στὸν ἑαυτό τους, ξυπνήσανε μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀτμόσφαιρα τὴν σκληρή, ποὺ τὸν καθέναν ὡς ἄτομο τὸν παράτησε ἔρμαιο στὴν τύχη του. Ἀποφασίσανε νὰ πάρουν τὸν ἑαυτό τους στὰ σοβαρὰ· βαλθήκανε νὰ βροῦν τὴν κρυμμένη πραγματικότητά· βαλθήκανε νὰ γνωρίσουν ὅ,τι μπορεῖ νὰ γίνῃ γνωστὸ καὶ ἀποφασίσανε νὰ φθάσουν στὸ βυθὸ τῆς πραγματικότητος μὲ τὴν αὐτοκατανόηση.

Κι' αὕτη ὁμως ἡ πνευματικὴ προσπάθεια παρασύρθηκε συχνὰ στὸ ἀντίθετο, δηλαδὴ στὴν στερημένη ἀπὸ κάθε σοβαρότητα συγκάλυψη ἀκριβῶς τῆς πραγματικότητος, στὴν συγκαλυπτικὴ ἐπίδραση τοῦ ἰσο-

πεδωτικοῦ κύματος· καὶ παρασύρθησαν τὰ πνεύματα, πέφτοντας κάτω ἀπ' τὴν πίεση μιᾶς διαστροφῆς, σὲ μιὰ γεμάτη θόρυβο καὶ ψεύτικο πάθος φιλοσοφία τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς ζωῆς : ἡ βούληση, ποὺ ζητοῦσε τὴν ἐμπειρικὴ αὐτεπίγνωση τοῦ πραγματικοῦ, ἦταν ἐκτεθειμένη στὸν κίνδυνο νὰ διαστραφῇ καὶ νὰ βροῖ τὴν ἱκανοποίησή της σὲ ὅ,τι εἶνε μονάχα βιωτικό. Ἡ βούληση, ποὺ ζητοῦσε νὰ βυθισθῇ στὸ Πηγαῖο, ἦταν ἐκτεθειμένη στὸν κίνδυνο νὰ ξαναπέση στὴ μανία γιὰ τὸ πρωτόγονο. Ἡ συναίσθηση τῆς ἱεραρχίας ἦταν ἐκτεθειμένη στὸν κίνδυνο νὰ διαστραφῇ καὶ νὰ προδώσῃ ἀκριβῶς τὴν γνήσια κλίμακα τῶν ἀξιών.

Αὐτὴν τὴν ἀπώλεια τοῦ πραγματικοῦ, μ' ὅλη τὴν φαινομενικὴ ἔνταση τοῦ ρεαλισμοῦ, αὐτὴν τὴν ἀπώλεια, ποὺ μέσα ἀπ' τὴν συνειδητοποίησή της ξεπήδησε ἡ ἀγωνία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ φιλοσοφικὴ ζήτησή, δὲν μπορούμε νὰ τὴν συλλάβουμε στὴν καθολικὴ τῆς εἰκόνα. Ἄντ' αὐτοῦ θὰ δοκιμάσουμε νὰ ξαναφέρουμε στὴ μνήμη ἱστορικὰ τὸν λαβύρινθο αὐτῆς τῆς πολύμορφης ἐπιστροφῆς στὴν πραγματικότητα, χρησιμοποιώντας ὡς παράδειγμα—καὶ τὸ παράδειγμα αὐτὸ εἶνε γιὰ τὸ θέμα μας οὐσιαστικὰ σημαντικό—τὴ σχέση μας πρὸς τὶς ἐπιστῆμες.

Γύρω στὰ 1900 ἔνοιωθε ἡ φιλοσοφία τὸν ἑαυτὸ της ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σ' ἄν μιὰν ἐπιστῆμη πλάϊ στὶς ἄλλες. Ἡ φιλοσοφία ἦταν ἓνας πανεπιστημιακὸς κλάδος καὶ ἡ νεολαία τὴν ἔπαιρνε σ' ἄν μιὰ μορφωτικὴ δυνατότητα. Λαμπρὲς παραδόσεις παρουσιάζανε πανοραμικὰ τὴν ἱστορία της, τὰ προβλήματα καὶ τὰ συστήματά της. Ἀκαθόριστα αἰσθήματα μιᾶς ἐλευθερίας καὶ μιᾶς ἀλήθειας, ποὺ ἦσαν βέβαια συχνότατα ἀδειανὰ στὸ περιεχόμενό τους καὶ ποὺ ἡ ἐπίδρασή τους στὴν πραγματικὴ ζωὴ ἦταν ἐλάχιστη, τὰ τέτοια αἰσθήματα εἶχαν συνυφανθῇ μὲ τὴν πίστη στὴν πρόοδο τῆς φιλοσοφικῆς γνώσης. Ὁ διανοητὴς «ἐβάδιζε πρὸς τὰ ἔμπροσ» καὶ ἦταν σὲ κάθε του βῆμα βέβαιος, ὅτι εἶχε ἀνεβῆ στὴν κορυφὴ τῆς γνώσης, ποὺ εἶχε ὡς τὶς μέρες του κατακτηθῇ.

Ἡ φιλοσοφία πάντως αὐτὴ ἔδειξε μονάχη της, ὅτι δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτὸ της. Ὁ ἀπεριόριστος σεβασμὸς τῆς ἐποχῆς γιὰ τὶς θετικὰς ἐμπειρικὰς ἐπιστῆμες τὶς ἀνύψωσε αὐτὲς σὲ πρότυπο. Μπροστὰ

στο δικαστήριο τῶν ἐπιστημῶν ζήτησε ἡ φιλοσοφία νὰ ξανακερδίσει τὴν χαμένη ὑπόληψή της, παρουσιάζοντας τὴν ἴδια θετική ἀκρίβεια, ποὺ χαρακτηρίζει κ' ἐκεῖνες. Ὅλα τ' ἀντικείμενα τῆς ἔρευνας εἶχαν βέβαια μοιρασθῆ καὶ δοθῆ σὲ εἰδικές ἐπιστῆμες. Μ' ὅλα ταῦτα ἡ φιλοσοφία ζήτησε νὰ βρῆ πλάϊ σ' αὐτὲς μιὰ δικαίωση, ἀνάγοντας τὸ Ὅλον σὲ ἀντικείμενο ἐπιστημονικό, τὸ Ὅλον τῆς γνώσης μὲ τὴν γνωσιολογία (ἀφοῦ τὸ γεγονός τῆς ἐπιστήμης γενικά δὲν τὸ ἐρευνοῦσε ὡς ἀντικείμενο καμμιά εἰδικὴ ἐπιστήμη), τὸ Ὅλον τοῦ κόσμου μὲ μιὰ μεταφυσική, ποὺ διαμορφώθηκε νοητικὰ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὶς φυσικοεπιστημονικὲς θεωρίες καὶ μὲ τὴν βοήθεια αὐτῶν τῶν θεωριῶν, τὸ Ὅλον τῶν ἀνθρώπινων ιδεωδῶν μὲ μιὰ διδασκαλία, ποὺ τάχθηκε νὰ θέσπιση τὶς καθολικὲς κ' ἀπόλυτες στὸ κῦρος τους ἀξίες. Ὅλα αὐτὰ παρουσιάσθηκαν ὡς ἀντικείμενα, ποὺ δὲν ἀνήκαν σὲ καμμιά εἰδικὴ ἐπιστήμη καὶ ποὺ ἔπρεπε μ' ὅλα ταῦτα νὰ μποροῦν νὰ ἐρευνηθοῦν μὲ μιὰν ἐπιστημονικὴ μέθοδο. Ἡ θεμελιακὴ ὅμως στάση τοῦ πνεύματος στὸν φιλοσοφικὸν αὐτὸν δρόμο εἶχε μιὰ διαφορούμενη ἐπίδραση, γιατί ἦταν μιὰ στάση ταυτόχρονα ἐπιστημονικὰ ἀντικειμενικὴ καὶ ἠθικὰ προστακτικὴ. Κ' ἐνομίσθηκε, ὅτι κατάφερε νὰ ἐναρμονίση τὶς «ἀνάγκες τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου» μὲ τὰ «πορίσματα τῆς ἐπιστήμης». Στὸ τέλος μάλιστα ἐνομίσθηκε κ' ἐδηλώθηκε, ὅτι ἀποβλέπει νὰ συλλάβῃ ἀντικειμενικὰ μονάχα ὅλες τὶς δυνατὲς κοσμοθεωρίες καὶ ἀξίες, καταλήγοντας ὅμως καὶ στὴν θέσπιση τῆς μιᾶς καὶ ἀληθινῆς κοσμοθεωρίας, δηλαδή τῆς ἐπιστημονικῆς.

Τοὺς νέους τοὺς βρῆκε τότε μιὰ βαθειὰ ἀπογοήτευση. Δὲν ἦταν αὐτὴ ἡ φιλοσοφία, ποὺ ζητοῦσαν. Ἡ ἀγάπη γιὰ μιὰ φιλοσοφία θεμελιωτικὴ ζωῆς δὲν μποροῦσε ν' ἀνεχθῆ αὐτὴν τὴν ἐπιστημονικὴ φιλοσοφία, ποὺ οἱ μεθοδικοὶ μόχθοι της καὶ τὰ αἰτήματά της γιὰ μιὰν ἐπίπονη σκέψη ἐκάνανε βέβαια ἐντύπωση καὶ ἀσκοῦσαν μιὰ παιδαγωγικὴ ἐπίδραση, μὰ ποὺ ἡ ὑπαρξὴ της ἦταν στὸ βάθος ὑπερβολικὰ ἐπιφανειακὴ καὶ ὑπερβολικὰ τυφλὴ μπροστὰ στὴν πραγματικότητα. Ἡ τάση πρὸς τὴν πραγματικότητα δὲν μποροῦσε νὰ παραδεχθῆ αὐτὲς τὶς ἐννοιολογίες, ποὺ δὲν ἔλεγαν τίποτα καὶ ποὺ μ' ὅλη τὴν συστηματικότητά τους μοιάζανε σ' ἄν παιχνίδια, δὲν μποροῦσε παρὰ ν' ἀπορρίψη τὶς ἀποδείξεις, ποὺ μ' ὅλη τὴν πνευματικὴ δαπάνη, ποὺ ἀπαιτοῦσαν,

δὲν ἀποδεικνύανε τίποτα. Κάμποσοι ἀντιληφθήκανε τὴν συγκαλυμμένη αὐτοκοστανδία αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας, ποὺ ζητοῦσε νὰ μετρήσῃ τὸν ἑαυτὸ της μὲ τὰ μέτρα τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν. Ὅσοι τὸ ἀντιληφθήκανε στραφήκανε ἄμεσα στὶς ἴδιες τὶς ἐμπειρικὲς ἐπιστῆμες, ἐγκαταλείποντας αὐτὴν τὴν φιλοσοφία καὶ πιστεύοντας ἴσως σὲ μιὰν ἄλλη, ποὺ ὅμως δὲν τοὺς εἶχε ἀκόμα ἀποκαλυφθῆ.

Ἀπερίγραπτος ἦταν ὁ ἐνθουσιασμός τῶν φοιτητῶν ἐκείνων, ποὺ ἔπειτα ἀπὸ μερικὰ πανεπιστημιακὰ ἐξάμηνα φιλοσοφικῶν σπουδῶν ἔφευγαν καὶ πηγαίνανε ν' ἀφοσιωθοῦν στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, στὴν ἱστορία καὶ στὶς ἄλλες ἐρευνητικὲς ἐπιστῆμες! Ἐδῶ πιά εὑρισκαν μπροστά τους πραγματικότητες. Ἐδῶ μποροῦσε νὰ ἱκανοποιηθῆ ἡ βούλησή τους γιὰ τὴν μάθηση: ἐκπληκτικά, τρομακτικά, μὰ κ' ἐλπιδοφόρα προβάλανε τὰ φαινόμενα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τῆς κοινωνίας, τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι! Ὅ,τι εἶχε τονίσει γιὰ τὶς φιλοσοφικὲς σπουδὲς στὰ 1840 ὁ Liebig ἔξακολουθοῦσε καὶ κάμποσες δεκαετίες ἀργότερα νὰ ἰσχύη: «Κ' ἐγώ», εἶχε γράψει ὁ Liebig, «ἔζησα αὐτὴν τὴν τόσο πλούσια σὲ λέξεις καὶ σὲ ἰδέες, μὰ τόσο φτωχὴ σὲ ἀληθινὴ γνώση καὶ σὲ γνήσια μάθηση περίοδο. Αὐτὴ μοῦ στοίχισε δυὸ δλόκληρα πολύτιμα χρόνια τῆς ζωῆς μου».

Ὅσοι ὅμως συλλαμβάνανε τὶς ἐπιστῆμες σὰν κάτι, ποὺ μέσα του κι' ὅλας ἔπρεπε ν' ἀναζητηθῆ ἡ ἀληθινὴ φιλοσοφία, ὅσοι ζητοῦσαν ἀπ' τὶς ἐπιστῆμες ὅ,τι εἶχαν μάταια ζητήσῃ ἀπ' τὴν φιλοσοφία, αὐτοὶ ἦσαν ἐκτεθειμένοι σὲ μερικὲς τυπικώτατες πλάνες: ζητοῦσαν μιὰν ἐπιστήμη, ποὺ θὰ τοὺς ἔλεγε, ποιοὶ εἶνε οἱ σκοποὶ τῆς ζωῆς, ζητοῦσαν μιὰν ἐπιστήμη, ποὺ θ' ἀξιοδοτοῦσε ἀπ' τὴν ἐπιστήμη ζητοῦσαν ν' ἀντλήσουν τὸ μέτρο τῆς ὀρθῆς δράσης· καὶ μᾶς ἔκαναν πὼς ξέρανε μέσφ τῆς ἐπιστήμης ὅ,τι στ' ἀλήθεια ἦταν τὸ περιεχόμενο μιᾶς πίστεως (πάντως μιᾶς πίστεως σχετικῆς μὲ πράγματα ἐγκόσμια). Ἄλλοι πάλι καταλήγανε στὸ ἀντίθετο ἄκρο, ἀπελιζόντουσαν ἀπ' τὴν ἐπιστήμη, γιατί δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ τοὺς δώσῃ ὅ,τι ἦταν σημαντικό γιὰ τὴ ζωὴ καὶ μάλιστα γιατί ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη ἐσκοτώνε τὴ ζωὴ. Ἐτσι ταλαντεύοντουσαν τὰ πνεύματα ἀνάμεσα ἀπὸ μιὰν ἐπιστημονικὴ δεισιδαιμονία, ποὺ ἀνύψωνε σὲ ἀπόλυτα ὀρμητήρια τοῦ πνεύματος μερικὰ νομιζόμενα ἐπιστημονικὰ πορίσματα, κι' ἀπὸ μιὰν ἐχθρότητα πρὸς τὴν

ἐπιστήμη, πού κατανοῦσε ν' ἀρνιέται κάθε ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ὡς νοηματικὰ ἀδειανή καὶ νὰ τὴν πολεμάει ὡς καταστρεπτικὴ. Αὐτὲς ὅμως οἱ πλάνες ἐκδηλωθῆκανε μονάχα στὸ περιθώριο. Μέσα στὶς ἐπιστῆμες γεννηθῆκανε οἱ δυνάμεις, πού ἐδαμάσανε τὶς πλάνες καὶ πού τὶς δαμάσανε, γιὰτὶ ἀπλούστατα ἡ γνώση ξεκαθαρίζει μονάχη τὸν ἑαυτὸ της.

Κι' ἄς ἐξηγηθοῦμε πιὸ καλά: ἂν τὸ παρακάνανε οἱ ἐπιστῆμες μὲ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τους, πού πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν στηριζόντουσαν σὲ καμμιά ἀπόδειξη, ἂν μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἐπιστημῶν προβάλανε οἱ πιὸ γενικὲς θεωρίες σὰν μιὰ ἀπόλυτη γνώση τῆς πραγματικότητας καὶ ἂν κάμποσα αὐτονόητα, πού δὲν εἶχαν καμμιά οὐσιαστικὴ σημασία, πῆραν καθολικὸ κῦρος — αὐτὸ ἔγινε π. χ. μὲ τὴν θεμελιακὴ ἀντίληψη τοῦ φυσικοῦ μηχανισμοῦ καὶ μὲ τὶς πολλὰς ἐκεῖνες θεωρίες, πού ἦσαν γεμάτες προκαταλήψεις, μὲ τὴν θεωρία γιὰ τὴν γνωστικὰ συλληπτὴ ἀναγκαιότητα τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι —, ἂν τέτοια ἦταν ἡ κατάσταση τῶν ἐπιστημῶν, αὐτὸ ἐσήμανε βέβαια, ὅτι ἡ κακὴ φιλοσοφία, πού εἶχε ἐγκαταλειφθῆ, ἐπρόβαλε μὲ μιὰ μορφή ἀκόμα χειρότερη μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἐπιστημῶν, μὰ ἐσήμανε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά καὶ κάτι ἄλλο: μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἐπιστημῶν ζοῦσε καὶ δροῦσε — κι' αὐτὸ εἶνε ἀκριβῶς τὸ θαυμάσιο, πού ἔδωσε νέα φτερὰ στὸ πνεῦμα — ἡ κριτικὴ καὶ μάλιστα ὄχι τὸ αἰώνιο στριφογύρισμα τῆς φιλοσοφικῆς πολεμικῆς, πού δὲν ὀδηγεῖ ποτὲ σὲ συνεννόηση, μὰ ἡ κριτικὴ ἢ δραστηρικὴ, πού ἀκολουθώντας βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἀλήθεια τὴν βρίσκει ὀριστικὰ γιὰ ὅλους. Ἡ κριτικὴ αὐτὴ ἀφάνισε τὶς πλάνες καὶ κατάφερε τοῦτόχρονα ν' ἀδράξῃ ὅλο καὶ καθαρότερα, ὅσο ἀφανιζόντουσαν οἱ πλάνες, τὸ πραγματικὰ ὑποκείμενο σὲ γνώση.

Ἔτσι ἐκδηλωθῆκανε τὰ μεγάλα ἐπιστημονικὰ γεγονότα, πού σπάσανε ὅλους τοὺς δογματισμοὺς. Στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας ἀρχισε μὲ τὴν ἐφεύρεση τῆς ραδιοενέργειας καὶ μὲ τὶς πρῶτες συλλήψεις τῆς θεωρίας τῶν quanta ἢ νοητικὴ ταυτόχρονα σχετικοποίηση τῆς ἀπολιθωμένης κατασκευῆς τῆς μηχανικῆς θεωρίας τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Κι' ἀρχισε νὰ στήνεται — πράγμα, πού ὡς τὰ σήμερα συνεχίζεται — ἡ οἰκοδομὴ ἀποκαλυπτικῶν ἰδεῶν, πού ἔπαψαν ν' ἀνε στριμωγμένες καὶ μπερδεμένες μέσα στὸν στενὸ χῶρο ἑνὸς καθ' αὐτὸ ὑπαρκτοῦ καὶ αὐτονόητου φυσικοῦ εἶναι. Ἄλλοτε ἐδιάλεγε κανεὶς ἀνάμεσα σὲ δυὸ δρό-

μους: ἢ ἐνόμιζε ὅτι συλλαμβάνει μὲ τὴ γνώση τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἢ ἐπίστευε, ὅτι δουλεύει μὲ ἀπλᾶ διανοητικὰ πλάσματα γιὰ νὰ περιγράψῃ μὲ τὸν συντομώτερο τρόπο τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Τὸ δίλημμα αὐτὸ δὲν ὑπάρχει πιά. Σπάζοντας τὸ πνεῦμα καθεὶ τὸ ἀπόλυτο, βρέθηκε πιά μπροστὰ στὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα, ποὺ ὑπόκειται στὴν ἔρευνα.

Στὶς κατὰ μέρος ἐπιστῆμες ἐσημειώθηκε παντοῦ—μὲ τρόπο βέβαια λιγώτερο θαυμάσιο—κάτι τὸ ἀνάλογο: Κάθε ἀπόλυτη προϋπόθεση ἐγκαταλείφθηκε. Ἔτσι π. χ. στὴν ψυχιατρικὴ ἀμφισβητήθηκε τὸ παλαιὸ δόγμα τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, ποὺ ἔλεγε, ὅτι «οἱ διανοητικὲς ἀσθένειες εἶνε ἀσθένειες τοῦ ἐγκεφάλου». Ἡ ἐξάπλωση τῆς πραγματικῆς γνώσης—μιά ἐξάπλωση, ποὺ ἔγινε ἐκτοπίζοντας τὸ σχεδὸν μυθολογικὸ συγκρότημα, ποὺ ἐξαρτοῦσε τὶς διανοητικὲς διαταραχὲς ἀπὸ ἀπόλυτα ἀγνωστὰ ἐγκεφαλικὰ ἀλλοιώσεις—ἐσημειώθηκε ἀκριβῶς μὲ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ δόγματος, ποὺ ἐστένευε τὴ θεᾶ. Ἡ ἔρευνα βάλθηκε νὰ γνωρίσῃ, ὡς ποιοὶ σημεῖο οἱ διανοητικὲς ἀσθένειες εἶνε ἀσθένειες ἐγκεφαλικὲς, κι' ἔμαθε ν' ἀποφεύγῃ τὶς γενικότητες, ποὺ δένουν τὸ πνεῦμα σὲ προκαταλήψεις. Ἐνῶ ἐπεκταθῆκανε ἐξαιρετικὰ οἱ ρεαλιστικὲς γνώσεις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος ἔμεινε ἀσύλληπτος.

Παρουσιάσθηκαν βέβαια καὶ οἱ μεγάλες μορφὲς ἀξιοσέβαστων ἐρευνητῶν, ποὺ ἦσαν τὸ ἴδιο ἀμείλικτοι στὴν αὐτοκριτικὴ, ὅσο ἦσαν καὶ γόνιμοι στὶς ἀποκαλύψεις τοὺς.

Ὁ Max Weber ἀποκάλυψε τὴν πλάνη, ποὺ ὑπάρχει στὴν ἀποψη, ὅτι μὲ τὴν ἐπιστήμη—π. χ. μὲ τὴν πολιτικὴ οἰκονομία καὶ μὲ τὴν κοινωνιολογία—μποροῦμε καὶ ὀφείλουμε νὰ βροῦμε καὶ νὰ καταδείξουμε τὸ τί «δέον» νὰ πράξουμε. Ἡ ἐπιστήμη, ποὺ δουλεύει μεθοδικά, συλλαμβάνει καὶ γνωρίζει γεγονότα καὶ δυνατότητες. Ἄν θέλῃ ὁ ἐρευνητῆς νὰ γνωρίσῃ τὰ γεγονότα καὶ τὶς δυνατότητες μὲ τρόπο, ποὺ νάχῃ κῦρος ἀντικειμενικό, εἶνε ὑποχρεωμένος τὶς ἀξιολογικὲς κρίσεις καὶ ἰδιαίτερα τοὺς πόθους του, τὶς συμπάθειες καὶ τὶς ἀντιπάθειές του, ποὺ στὸν δρόμο τῆς γνώσης μπορεῖ νὰ τοῦ ἐχρησίμευσαν ὡς γόνιμο κίνητρο καὶ ν' ἀνοίξανε τὰ μάτια του, εἶνε ὑποχρεωμένος, ὅλες τὶς ἀξιολογίαις καὶ τὶς ἐπιθυμίας νὰ τὶς ἀναστέλλῃ τὴν ὥρα, ποὺ ἐκτελεῖ τὴν γνω-

στική του πράξη, για να μπορῆ να διώχνη τὰ συγκαλυπτικά πέπλα καὶ τὶς μονομέρειες, ποὺ βγαίνουν ἀπὸ μέσα τους. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶνε τίμια παρὰ μόνο ὡς ἐπιστήμη ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε ἀξιολόγηση. Πάντως κι' αὐτὴ ἡ ἐλεύθερη ἐπιστήμη καθοδηγεῖται, ὅπως μᾶς ἔδειξε ὁ Max Weber, στὴν ἐκλογή τῶν προβλημάτων καὶ τῶν ἀντικειμένων γενικὰ ἀπὸ ἀξιολογήσεις, ποὺ μπορεῖ μάλιστα ταυτόχρονα νὰ τὶς διαβλέπη. Τὸ πάθος τῆς ἀξιολογίας—ποὺ στὴ ζωὴ ἔχει τὰ νόμιμα πρωτεῖα καὶ ποὺ θεμελιώνει ἀκριβῶς καὶ τὴν ἀρχή, ὅτι ἡ ἐπιστήμη δέον νὰ ὑπάρχη—τὸ πάθος αὐτὸ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά καὶ ἡ ὑπερνίκηση τοῦ ἑαυτοῦ μας ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ὑπερνίκηση, ποὺ σημειώνεται μὲ τὴν ἀναστολὴ τῶν ἀξιολογιῶν τὴν ὥρα τῆς γνωστικῆς ἐνέργειας, αὐτὰ τὰ δυὸ μαζὶ εἶνε ἀπαραίτητα γιὰ νὰ προσδιορίσουν τὴ δύναμη τῆς ἔρευνας.

Τὰ τέτοια βήματα στὴν ἐπιστήμη διδάξανε ταυτόχρονα καὶ τὴν δυνατότητα μιᾶς ἐκάστοτε ἀπόλυτα ὠρισμένης καὶ συγκεκριμένης γνώσης καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ νὰ βρεθῆ στὴν ἐπιστήμη ὅ,τι εἶχε μάταια ζητηθῆ στὴν φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὅποιος εἶχε ζητήσει στὴν ἐπιστήμη τὸν θεμελιακὸ λόγο τῆς ζωῆς του, τὴν ὀδηγητικὴ γραμμὴ τῶν πράξεών του καὶ τὸ ἴδιο τὸ εἶναι, αὐτὸς ἦταν ἐπόμενο ν' ἀπογοητευθῆ.

Ἔτσι ἐπρόβαλε ἡ ἀνάγκη νὰ ξαναβρεθῆ ὁ δρόμος, ποὺ πάει στὴ φιλοσοφία.

Ἡ σημερινὴ φιλοσοφικὴ σκέψη βρίσκεται προσδιορισμένη ἀπ' τὶς συνθῆκες, ποὺ ἐπροκάλεσε ἡ πείρα αὐτῆ τοῦ πνεύματος μέσα στὸ χῶρο τῶν ἐπιστημῶν. Ὁ δρόμος, ποὺ ὠδήγησε ἀπ' τὴν ἀπογοητευτικὴ ἐπίδραση τῆς ξεπεσμένης φιλοσοφίας πρὸς τὶς ρεαλιστικὲς ἐπιστήμες καὶ ἀπ' τὶς ἐπιστήμες πάλι πρὸς τὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία, ὁ δρόμος αὐτὸς ἦταν ἀπ' τὴ φύση του καμωμένος νὰ συμβάλῃ ἀποφασιστικὰ στὴ διαμόρφωση τοῦ τρόπου τοῦ φιλοσοφεῖν, ποὺ εἶνε σήμερα δυνατός. Πρὸ τοῦ σκιαγραφήσουμε τὸν δρόμο, ποὺ σημειώνει τὴν ἐπιστροφὴ στὴ φιλοσοφία, πρέπει νὰ ὀρίσουμε τὴ σχέση τῆς σημερινῆς φιλοσοφικῆς σκέψης πρὸς τὴν ἐπιστήμη, μιὰ σχέση, ποὺ δὲν εἶνε διόλου ἀπλῆ καὶ μονοσήμαντη.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἐκεῖνο, πὸν ξεκαθαρίστηκε, εἶνε τὰ ὄρια τῆς ἐπιστήμης. Συνοπτικὰ μπορούμε νὰ τὰ περιγράψουμε ὡς ἐξῆς :

Ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶση, πὸν ἀναφέρεται στὰ πράγματα, δὲν εἶνε γνῶση πὸν ἀναφέρεται στὸ εἶναι. Ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶση εἶναι προσανατολισμένη μερικὰ σὲ ὠρισμένα ἀντικείμενα καὶ ὄχι στὸ ἴδιο τὸ εἶναι. Ἔτσι ἡ ἐπιστήμη προκαλεῖ φιλοσοφικά, ἀκριβῶς μετὴν γνῶση, τὴν πιὸ φανερὴ καὶ καθαρὴ γνῶση γιὰ τὴν Ἄγνοια, γιὰ τὴν ἄγνοια δηλαδὴ τοῦ στοιχείου ἐκεῖνου, πὸν ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὸ εἶναι.

β) Ἡ ἐπιστημικὴ γνῶση δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ κανένα σκοπὸ κατ'ἀλληλο γιὰ τὴ ζωὴ. Δὲν θεσπίζει ἀξίες ἱκανὲς νὰ σταθοῦν στὴ ζωὴ. Δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγός. Μὲ τὴν ἀκρίβεια καὶ μετὴν ὀριστικότητά της μᾶς παραπέμπει σὲ μιὰν ἄλλη πηγὴ τῆς ζωῆς μας.

γ) Ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ καμμιά ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα, πὸν ἀναφέρεται στὸ ἴδιο της τὸ νόημα. Τὸ ὅτι ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη, αὐτὸ ὀφείλεται σὲ μιὰν ὄθηση, πὸν ὅμως ἡ ἴδια δὲν μπορεῖ ν' ἀποδειχθῇ ἐπιστημονικὰ ὡς ἀληθινὴ καὶ ὡς ἀξία νὰ ὑπάρχη.

Μαζὶ μετὰ τὰ ὄρια τῆς ἐπιστήμης ξεκαθαρίσθηκε καὶ ἡ θετικὴ σημασία τῆς ἐπιστήμης γιὰ τὴ φιλοσοφία καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἀπαραίτητη γιὰ τὴ φιλοσοφία.

Πρῶτον : ἡ ἐπιστήμη, πὸν ξεκαθαρίσθηκε στοὺς τελευταίους αἰῶνες μεθοδικὰ καὶ κριτικὰ — ἀδιάφορο, ἂν σπάνια οἱ ἐρευνητὲς τὴν πραγματοποιήσανε ἀπόλυτα στὴν καθαρὴ τῆς ὑπόστασι — ἐξασφάλισε γιὰ πρώτη φορὰ τὴν πιθανότητα, δίνοντας τὴν εὐκαιρία ν' ἀντιπαραβληθῇ πρὸς τὴ φιλοσοφία, νὰ συνειδητοποιηθῇ καὶ νὰ ὑπερνικηθῇ τὸ θολὸ κρᾶμα φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης.

Ὁ δρόμος τῆς ἐπιστήμης εἶνε ἀναπόφευκτος γιὰ τὴν φιλοσοφία, γιατί μονάχα ἡ γνωριμιά μας μετὸν δρόμο αὐτὸν μπορεῖ νὰ μᾶς κἀνῃ ν' ἀποφύγουμε τὴν ὄρα, πὸν φιλοσοφοῦμε, νὰ ξανακάνουμε — καὶ μάλιστα μετὸν τρόπο διόλου καθαρὸ, μετὸν τρόπο ὑποκειμενικὸ — γνωστικούς ἰσχυρισμούς, πὸν ἀναφέρονται στὰ πράγματα καὶ πὸν ἡ θέσι τους εἶνε σὲ μιὰ μεθοδικὰ θετικὴ ἐρευνα.

Μὰ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ διαύγεια εἶνε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά κι' αὐτὴ

ἀπαραίτητη για τὴ ζωὴ καὶ για τὴν καθαρότητα τῆς γνήσιας ἐπιστήμης. Δίχως τὴ φιλοσοφία δὲν νοιώθει ἡ ἐπιστήμη τὸν ἑαυτὸ της· ἀκόμα καὶ ὁ ἐρευνητὴς — ἔστω καὶ ἄν, βασίζοντας τὴ σκέψη του ἀπάνω στὰ πορίσματα τῶν μεγάλων διδασκάλων, τὰ καταφέρει νὰ συνεχίση για λίγο εἰδικὲς ἐπιστημονικὲς ἐρευνες — παρατάει τὴν ἐπιστήμη στὸ σύνολό της ὅσες φορές καταντάει, μὴ ἔχοντας τὴ φιλοσοφία ὡς βοηθό του, νὰ τὰ χάνη.

Ἄν εἶνε λοιπὸν ἀλήθεια, ὅτι ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἀδύνατες χωρὶς τὴν ἀμοιβαία συνδρομὴ τους καὶ ὅτι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τὸ θολὸ κρᾶμα καὶ τῶν δυὸ μαζὶ εἶναι σήμερα πᾶ ἀπαράδεκτο, τότε ἡ ἀποστολή μας σήμερα εἶναι νὰ πραγματοποιήσουμε τὴν ἀληθινὴ ἐνότητα καὶ τῶν δυὸ, ἔπειτα ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν χωρισμό τους. Τὸ φιλοσοφεῖν ὡς οὐσιαστικὸ διανοεῖσθαι δὲν μπορεῖ νᾶνε οὔτε τὸ αὐτό, οὔτε ὅμως καὶ ἀντίθετο πρὸς τὸ ἐπιστημονικὸ διανοεῖσθαι.

Δεύτερον : μονάχα οἱ ἐπιστῆμες, ποὺ ἐρευνοῦν καὶ ποὺ μᾶς δίνουν ἔτσι μιὰν ἀναντίρρητη γνῶση ἀντικειμένων, μᾶς ὀδηγοῦν μπροστὰ στὸ γεγονός, ὅα προβάλλει κάτι ὡς φαινόμενο στὰ μάτια μας. Μόνο μὲ τὶς ἐπιστῆμες μαθαίνω νὰ γνωρίζω σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις καὶ νὰ λέω : τοῦτο ἐδῶ εἶνε ἔτσι καὶ ὄχι ἄλλιῶς. Χωρὶς τὴν γνωριμιὰ τῶν ἐπιστημῶν θᾶμενε ἐκεῖνος, ποὺ φιλοσοφεῖ, στερημένος ἀπὸ τὴν καθαρὴ γνῶση τοῦ κόσμου, σᾶν νᾶταν τυφλός.

Τρίτον : τὸ φιλοσοφεῖν, ποὺ δὲν εἶνε βέβαια ὄνειροπόληση, μὰ ζήτηση τῆς ἀλήθειας, πρέπει νὰ υἱοθετῆ τὴν ἐπιστημονικὴν στάση τοῦ πνεύματος ἢ τὸν ἐπιστημονικὸν χαρακτήρα τοῦ σκέπτεσθαι. Τὴν ἐπιστημονικὴν στάση τοῦ πνεύματος τὴν χαρακτηρίζει πρῶτα ἀπ' ὅλα ὄχι μόνο ἡ γνῶση, μὰ καὶ ὁ συνδυασμός της μὲ τὴν γνῶση τοῦ δρόμου, ποὺ ὠδήγησε στὴν κατάκτησή της, τὴν χαρακτηρίζει ὄχι μόνο ἡ γνῶση, μὰ καὶ ὁ συνδυασμός της μὲ τὴν γνῶση τοῦ νόηματος, ποὺ στὰ ὄριά του μπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ τὸ κῦρος της. Ἐπιστημονικὴν στάση εἶνε ἐξ ἄλλου ἡ προθυμία τοῦ ἐρευνητῆ νὰ δέχθῃ κάθε κριτικὴ στοὺς ἰσχυρισμούς του. Για τὸν ἐρευνητὴ εἶνε ἡ κριτικὴ ὁρος ζωῆς. Ὅσο καὶ νὰ τοῦ ἀμφισβητοῦν τὰ πορίσματα, ποτὲ ἡ ἀμφισβήτηση δὲν εἶνε ἀρκετὴ για νὰ προκαλέσῃ τὸν τελειωτικὸ ἔλεγχο

τῆς ἀντοχῆς τους. Ἀκόμα καὶ τὸ νὰ ὑποστῇ μιὰν ἀδικαιολόγητη κριτικὴ ἔχει μέσα στὸν γνήσιο ἐρευνητὴ ἓνα δημιουργικὸν ἀντίκτυπο. Ὅποιος ἀποφεύγει τὴν κριτικὴν, ἀποφεύγει ἀπλούστατα τὴ γνώση.— Χάνοντας λοιπὸν κανεὶς τὴν ἐπιστημονικὴν στάση καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν χαρακτῆρα τοῦ σκέπτεσθαι, χάνει ταυτόχρονα καὶ στὸ φιλοσοφεῖν κάθε ἀληθοσύνη.

Ὅλα λοιπὸν συντρέχουν γιὰ νὰ δέσουν τὴ φιλοσοφία στὴν ἐπιστήμη. Ἡ φιλοσοφία ἀδράχνει τὶς ἐπιστῆμες ἔτσι, ὥστε τὸ νόημά τους νὰ τῆς εἶνε πάντα παρόν. Συζώντας μὲ τὶς ἐπιστῆμες, διαλύει ἡ φιλοσοφία τὸν δογματισμὸν, αὐτὸ τὸ συγκεχυμένο ἀναπλήρωμα τῆς φιλοσοφίας, ποὺ ὅλο καὶ ἀναπτύσσεται πάλι στὶς ἐπιστῆμες. Πρὸ πάντων ὅμως ἀναλαμβάνει ἡ φιλοσοφία νὰ ἐγγυηθῇ συνειδητὰ τὴν ἐπιστημονικότητα ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐπιστήμης. Ἐὐλογοῦσα ζῆν» εἶνε ἀχώριστο ἀπ' τὴν πνευματικὴν ἀκείνη διάθεση, ποὺ ζητάει ἀπεριόριστα ἡ ἐπιστήμη.

Μαζὶ μ' αὐτὸ τὸ ξεκαθάρισμα τῶν ὁρίων καὶ τοῦ νοήματος τῶν ἐπιστημῶν ἀναπτύχθηκε καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς φιλοσοφικῆς πηγῆς. Μόνο τὸ γεγονὸς, ὅτι, στὸ φωτεινὸ χῶρο τῶν ἐπιστημῶν, ἐκτεθειμένη ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη—ὅσες φορές διατύπωνε κανένας ἐπιπόλαιον ἰσχυρισμὸν—στὴν κριτικὴ δξύτητα αὐτοῦ τοῦ φωτός, ἀπόχτησε μ' ὅλα ταῦτα ἔτσι τὴ συνείδηση τῆς αὐτόνομης πηγῆς της, μόνον τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἔκανε τὴν μιὰ καὶ προαιώνια φιλοσοφία στὶς μεγάλες ἐμφανίσεις της νὰ ξαναγίνῃ ὁρατὴ καὶ ἀκουστή. Ἦταν σ' ἂν νὰ ξανάρθανε στὸ φῶς ἀπ' τὸ μυστικὸν τους καταφύγιον κείμενα ἀπὸ καιρὸ γνωστὰ καὶ σ' ἂν νὰ μάθανε οἱ ἄνθρωποι τώρα μόλις γιὰ πρώτη φορὰ νὰ τὰ διαβάζουν ἀληθινὰ μὲ μάτια καινούργια. Ὁ δὲ Kant, ὁ Hegel, ὁ Schelling, ὁ Cusanus, ὁ Anselm τοῦ Canterbury, ὁ Πλωτῖνος, ὁ Πλάτων καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἔγιναν ξαφνικὰ τόσο νέοι στὴν σημερινὴ τους παρουσία, ὥστε βγῆκε ἀληθινὴ κ' ἔγινε στὴν ἀλήθεια τῆς ἀντιληπτῆς ἡ φράση τοῦ Schelling, ποὺ λέει, ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶνε ἓνα «φανερωμένο μυστικόν». Μπορεῖ νὰ γνωρίζουν πολλοὶ τὰ κείμενα, μπορεῖ νὰ τὰ καταφέρουν ν' ἀναπαριστοῦν μὲ ἀκρι-

βεια τῆ συστηματικῆ κατασκευῆ τῶν σκέψεων κι' ὅμως νὰ μὴν καταλαβαίνουν τίποτα.

Ἄπ' αὐτὲς τὶς πηγὲς πρέπει ν' ἀντλήσῃ καὶ νὰ μάθῃ ὁ ἄνθρωπος ὅσα καμμιά ἐπιστήμη δὲν διδάσκει. Ἡ φιλοσοφία δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ, βγαλμένη μονάχα ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι κι' ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση. Ἡ φιλοσοφία ζητάει ἕνα ἄλλο τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι, ἕναν τρόπο, ποὺ ἐνῶ μὲ κάνει νὰ γνωρίζω, μοῦ δίνει ταυτόχρονα τὴν ἀνάμνηση τοῦ ἑαυτοῦ μου, μὲ κάνει ξύπνιο, μὲ φέρνει στὸν ἑαυτό μου, μὲ μεταμορφώνει.

Μὲ τὴν καινούργια ὅμως ἀνακάλυψη τῆς φιλοσοφικῆς πηγῆς μέσα στὰ κείμενα, ποὺ μᾶς παραδοθήκανε ἀπ' τὸ παρελθόν, μὲ τὴν πράξη αὐτὴ ἀποκαλύφθηκε ἀμέσως καὶ τοῦτο: ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ βροῦμε τὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία ἐτοιμὴ στὸ παρελθόν. Ἡ παλαιὰ φιλοσοφία δὲν μπορεῖ ποτέ, ἔτσι ἀκριβῶς ὅπως εἶνε, νὰ γίνῃ δική μας.

Σὴν παλαιὰ φιλοσοφία ἀντικρύζουμε βέβαια τὸ ἱστορικὸ ὄρητήριο τοῦ δικοῦ μας φιλοσοφικοῦ λογισμοῦ καὶ τὴν δική μας σκέψη τὴν ἀναπτύσσουμε, μελετώντας τοὺς παληοὺς φιλοσόφους, γιατί μονάχα ἡ συναναστροφή μας μ' αὐτοὺς ὁδηγεῖ τὴ δική μας τὴ σκέψη στὴν ἀναγκαία διαύγεια. Ἡ φιλοσοφικὴ ὅμως πάντως σκέψη εἶνε, ἂν θέλῃ νᾶναι γνήσια, πάντα πηγαία καὶ πρωταρχικὴ καὶ πρέπει σὲ κάθε ἐποχῆ νὰ πραγματοποιῆται ἱστορικὰ μέσα στὶς νέες συνθῆκες, ποὺ προκύπτουν ἀπ' τὴν ἐποχὴ.

Ἄπ' τὶς νέες συνθῆκες, ποὺ ἐγέννησε ἡ δική μας ἡ ἐποχὴ, ἡ πιὸ χτυπητὴ καὶ σημαντικὴ εἶνε ἡ ἀνάπτυξη ἀμιγῶν ἐπιστημῶν, ποὺ μᾶς ἀπασχόλησε πιὸ πάνω. Ἡ φιλοσοφία δὲν μπορεῖ πιά νὰ εἶνε ἀφελῆς καὶ νὰ μείνῃ ταυτόχρονα ἀληθινὴ. Ἄλλοτε ἐπικρατοῦσε μιὰ ἀφελῆς ἐνότητα φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης, πού, ἂν καὶ ἀποτελοῦσε τότε ἕνα θαυμαστὰ διεισδυτικὸ καὶ στὴν πνευματικὴ κατάσταση τῆς ἐποχῆς ἀληθινὸ συνθηματικὸ σημεῖο, δὲν εἶνε σήμερα πιά δυνατὴ παρὰ μόνο σ' ἕνα θολὸ ἀνακάτεμμα καὶ πρέπει ἐπομένως ριζικὰ νὰ ὑπερنيκηθῆ. Ἐτσι σήμερα, μὲ τὴν αὐτεπίγνωση, ποὺ ἀπόχτησε ἡ καθιεμιὰ χωριστὰ—ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ φιλοσοφία—, ἐντείνεται ἡ συνειδητότητα. Ἡ φιλοσοφία τάσσεται νὰ πραγματοποιήσῃ τώρα μὲ τὴν

ἐπιστήμη τὸν φιλοσοφικὸ λογισμό, πὸν προέρχεται ἀπὸ μιὰ πηγὴ ἄλλη καὶ διαφορετικὴ ἀπ' τὴν ἐπιστημονικὴν.

Ἡ σύγχρονη λοιπὸν φιλοσοφία μπορεῖ ἴσως γὰ νοιώσῃ τοὺς Προσωκρατικοὺς στὸ ὑπέροχο μεγαλεῖο τους, μὰ δὲν μπορεῖ καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ. Ἡ σύγχρονη φιλοσοφία δὲν μπορεῖ ἐπίσης σὲ καμμιά περίπτωση νὰ μείνῃ χωμὲνη στὸ βάθος τῆς ἀφέλειας τῶν παιδικῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων. Γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὸ βάθος, πὸν χάνουν βέβαια συνήθως τὰ παιδιά μὲ τὸ προσχώρημα τῆς ἡλικίας, εἶνε ἀναγκασμένη ἡ φιλοσοφία ν' ἀνακαλύψῃ πλάγιους δρόμους καὶ βάσεις μέσα στὴν σημερινὴ πραγματικότητά καὶ στὴν πολλαπλότητά της καὶ αὕτῃ ἡ πραγματικότητά ἄλλωστε δὲν μπορεῖ σὲ καμμιά πιά περίπτωση νὰ μείνῃ γνήσια καὶ ἀπόλυτα παροῦσα δίχως τὴν βοήθεια τῆς ἐπιστήμης.

Ἄν ἀπ' τὴν μιὰ μεριά τὰ παλαιὰ κείμενα μᾶς κάνουν ν' ἀκοῦμε μιὰ πηγαία φωνή, ἀπ' τὴν ἄλλη ὅμως μερὰ οἱ θεωρίες, πὸν περιέχουν, δὲν μποροῦν νὰ παραληφθοῦν ἀπὸ μᾶς. Ἡ ἱστορικὴ κατανόηση τῶν θεωρητικῶν συγκροτημάτων τοῦ ξεπερασμένου καὶ καθ' αὐτὸ παρελθόντος διακρίνεται ἀπ' τὴν ἀφομοίωση τῶν στοιχείων ἐκείνων, πὸν εἶνε ἐκάστοτε σὲ κάθε φιλοσοφία ζωντανὰ καὶ παρόντα. Γιὰτὶ ἀκριβῶς μονάχα αὕτῃ ἡ ἀφομοίωση εἶνε ἡ βάση, πὸν ἐξασφαλίζει τὴν δυνατότητα νὰ κατανοηθῇ ἱστορικὰ κ' ἐκεῖνο, πὸν εἶναι μακρυνὸ καὶ ἀποξενωμένο.

Ἡ σημερινὸς φιλοσοφικὸς λογισμὸς σημειώνεται, ἀντλώντας τὴν ὑπαρξὴ του συνειδητὰ ἀπ' τὴν ἀποκλειστικὰ δική του πηγὴ, πὸν ἡ ἐπιστήμη μονάχη της δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀνακαλύψῃ καὶ νὰ τὴν φθάσῃ :

Ἡ ἀναζήτηση τῆς πραγματικότητος προκαλεῖ τὸν φιλοσοφικὸ λογισμό μὲ μιὰ σκέψη, πὸν σημειώνεται ὡς ἐσωτερικὴ πράξις. Ἀντίκρου σ' ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς πραγματικότητος, ἀντίκρου στὰ πράγματα ἡ σκέψη ὡς ἐσωτερικὴ πράξις παίρνει μιὰ θέσῃ τέτοια, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ τὰ ὑπερβῇ καὶ νὰ φθάσῃ ὑπερβατικὰ στὴν οὐσιαστικὴ πλήρωση.

Ἡ πραγματικότητά δὲν μπορεῖ πιά ν' ἀναζητηθῇ ἀπ' τὸν φιλοσοφικὸ λογισμό γιὰ δεύτερη φορὰ, ὅπως τὴν ἀναζητοῦν οἱ ἐπιστήμονες,